

Historie, současný stav a perspektivy univerzit

Účastníci konference

Historie, současný stav a perspektivy univerzit

(úsvit nebo soumrak akademické samosprávy)

pořádané k 660. výročí založení Univerzity Karlovy

po vyslechnutí úvodních vystoupení všech rektorů UK od listopadu 1989

Prof. PhDr. Radima Palouše, CSc., Dr.h.c., emeritního rektora Univerzity Karlovy,

Prof. JUDr. Karla Malého, DrSc., Dr.h.c., emeritního rektora Univerzity Karlovy,

Prof. Ing. Ivana Wilhelma, CSc., Dr.h.c., emeritního rektora Univerzity Karlovy,

a prof. RNDr. Václava Hampla, DrSc., rektora Univerzity Karlovy,

po oddělených zasedáních

v humanitní, právní a ekonomické sekci, vyslechnutí dalších referátů

a následné diskusi

přijali toto komuniké:

„Akademická univerzitní půda je půdou svobodnou. Půdou zaručující nezávislé bádání a svobodné poznání, které mají nejen svůj racionální, ale i etický rozměr, svoji moráku a svědomí, sdílené nezávislým společenstvím učitelů a studentů – „magistorum et scholarium“. Tato svobodná akademická půda zde není z libovůle reprezentantů univerzity, ale pro faktické naplnění její odpovědnosti badatelské i výukové.

Principy akademického života a správy univerzit popisuje Magna Charta Universitatum, základní dokument evropských univerzit, který byl slavnostně podepsán 18. září 1988 na Univerzitě v Boloni. Tento dokument výslovně uvádí následující čtyři základní univerzitní principy:

a) univerzita je autonomní institucí, která vytváří, prověřuje, zhodnocuje a chrání kulturu prostřednictvím výzkumu a vzdělávání; výzkum i vzdělávání musí být morálně a intelektuálně nezávislé na politické moci a ekonomickém vlivu,

b) vzdělávání a výzkum jsou na univerzitě vzájemně neoddělitelně propojeny, aby jejich vykonávání odpovídalo současnému stavu vědeckého poznání a potřebám společnosti,

c) svoboda výzkumu a výuky patří k fundamentálním principům univerzitního života a politická moc je povinna tento základní požadavek plně respektovat; prosta jakékoli intolerance a připravena k dialogu, je univerzita ideálním prostorem pro učitele, sdělující nabyté poznání všem, kteří o ně projeví zájem a pro studenty, kteří jsou připraveni tyto znalosti přijímat,

d) univerzita je rovněž pečovatelkou o evropské humanistické tradice; bez omezení zeměpisnými, nebo politickými hranicemi usiluje o poznání pravdy a o vytváření podmínek pro vzájemné poznávání a ovlivňování kultur.

Tyto principy jsou v plném rozsahu platné i dnes.

Historické zkušenosti prokázaly, že pokud zásahy státní moci, ať již totalitní, či jiné, nerespektují práva univerzit na svobodný akademický život, poškodí nejen rozvoj vědy a vzdělávání, ale celý kulturní i hospodářský život společnosti. Otevřenost vysokých škol a jejich interakce se společností musí vycházet ze vzájemné potřeby a ze základního předpokladu, že autonomie a samospráva univerzit je přirozeným prostředím jejich existence a kreativity ve vědě a vzdělávání. Univerzita musí být uspořádána jako autonomní instituce, která se spravuje sama svými vlastními orgány v rámci svých vnitřních norem. Přitom je prosta jakýchkoli vlivů vnější politické a ekonomické moci. Samozřejmě tím také musí být připravena současně převzít za svoji činnost odpovědnost.

Akademická práva a akademické svobody, jakož i právo univerzit na samosprávu lze považovat za jeden z atributů demokratického právního státu a jako takové za ústavně zaručené hodnoty.

Univerzita dbalá své povinnosti sloužit veřejnosti musí vycházet potřebám masifikace vysokoškolského vzdělávání a rozvoje profesně orientovaných programů, nikoli však za cenu ohrožení úrovně skutečné vzdělanosti. To by připadlo v úvahu, pokud by utilitární příprava na konkrétní budoucí povolání příliš vytěsnila a nahradila snahu univerzit uvést studenty do širších souvislostí, hlubších znalostí příčin a do metodiky jejich hledání.

Stále platí, že pro celou společnost je výhodná existence specializovaných institucí shromažďujících vysoce kvalifikované experty, kteří neslouží specifickým komerčním zájmům svých zaměstnavatelů, nýbrž mají svobodu bádání a mohou v mezích etických principů zkoumat vše, co slouží rozvoji jejich oborů. A svěřit těmto odborníkům vzdělávání další generace představuje osvědčený synergický efekt. Tohoto efektu se společnost nemůže vzdát.

Výzkum na univerzitě musí být vzájemně propojen s výukou a prováděn na současném stupni poznání. Univerzita musí být institucí maximálně otevřenou na všech úrovních. Předně musí být otevřeny obory a disciplíny ke vzájemné interakci mezi sebou. Stejně tak musí být univerzity otevřeny ke spolupráci navzájem, nejen s jinými univerzitami, ale i s dalšími svobodnými výzkumnými institucemi. Konečně musí univerzita operovat bez omezení politickými, či geografickými hranicemi. Tímto širokým dialogem, jehož uskutečňování je v životním zájmu univerzity, je také zabezpečena znalost potřeb společnosti, kterým musí univerzita dobře rozumět. Naplňování těchto podmínek je bez akademických svobod a široké autonomie univerzit nemožné.

Naše vysoké školy opakovaně prokázaly schopnost a ochotu k hlubokým změnám. Konkrétním příkladem je boloňský proces, ve kterém české vysoké školy za úctyhodným tempem Evropy nijak nezaostávají. V situaci, kdy boloňská reforma není ještě zcela dokončena, měly by přípravy na další

hlubokou reformu být zvažovány s maximální zodpovědností. Průběžné modifikace činností vysokých škol musí být běžnou součástí našeho úsilí, ale tematika zásadních reforem by neměla být trvalou dominantou univerzitního života.

Vzhledem k absenci relevantních analýz dokládajících potřebu zásadnějších změn systému řízení vysokých škol a z nich vyplývajících přesvědčivých závěrů není případné uvažovat o novelizaci zákona o vysokých školách v tomto směru, natož ji uměle urychlovat.

Nezastupitelnou úlohu při vytváření samosprávného akademického prostředí mají akademické senáty. Ty musí reprezentovat celou akademickou obec, včetně její studentské části. Jejich působnost na úrovni univerzit i fakult musí odpovídat tomu, že jde o zastupitelské akademické samosprávné orgány.

Předpokladem reálné autonomie univerzit je i nutné přizpůsobení formálních pravidel pro nakládání s finančními prostředky tak, aby těmito pravidly byla činnost vysokých škol co nejméně svazována.

Akademická obec byla eliminována z celé řady pozic v rozhodovacích nebo poradních grémiích, ať už se tak stalo z jakýchkoli důvodů. Tyto pozice byly iniciativně zaplněny představiteli státní administrativy, což neodpovídá roli a významu univerzit zejména při formulování priorit v oblasti vědy a výzkumu. Tento stav je alarmující zvláště v souvislosti s vrcholící přípravou programů podpory výzkumu a infrastruktury prostřednictvím evropských fondů, které představují ojedinělou příležitost rozvoje. Současné rozhodování o realizaci vybraných projektů významně ovlivní stav našeho výzkumu na mnoho let. Je proto nezbytné usilovat o návrat reprezentantů akademické obce do těchto grémií. V tomto smyslu lze konstatovat, že odpověď na otázku, zda v současnosti prožíváme úsvit nebo soumrak akademické samosprávy, zaleží především na akademické obci samotné.

V novodobé historii se již několikrát jasně ukázala malá životnost těch návrhů změn vysokoškolského systému v ČR, které byly založeny pouze na partikulárních zájmech nebo mocenských ambicích. Na druhé straně legislativní iniciativy, které vznikly v partnerském dialogu mezi univerzitami a státem a které prošly názorovým třibením uvnitř celé akademické obce, vedly k prospěšným změnám a přinesly dlouhodobě vyhovující řešení. Základem takového dialogu musí být vědomí všech zúčastněných stran, že se musí navzájem respektovat a diskutovat, aby se co nejvíce přiblížily pravdě a našly nejvhodnější řešení problému. A to nikoliv proto, aby rozdrtily protivníka, jakkoli je tato role diskuzím stále častěji u nás prisuzována. Předkládání jakýchkoliv návrhů dotýkajících se postavení a činnosti univerzit by se proto mělo dít nejen po důkladné rozvaze, ale i s vědomím této zkušenosti."

V Praze dne 10. dubna 2008

Prof. RNDr. Jan Hála DrSc.

předseda Akademického senátu
UK

Prof. RNDr. Václav Hampl,
DrSc. rektor UK

Toto komuniké se zasílá reprezentaci vysokých škol, vládě a parlamentu ČR a médiím.